

УДК 378.147:808.5 P55

Л. ГРИЦАЄНКО

Київський національний університет технологій та дизайну

ДИСЦИПЛІНА «РИТОРИКА» У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті відзначена актуальність курсу «Риторика» при підготовці високопрофесійних фахівців у будь-якій сфері діяльності, і зокрема, у галузі педагогічної освіти. Проведено дослідження взаємозв'язків «Риторика» з навчальними дисциплінами при формуванні фахової компетентності педагога, що включає в себе комунікативну компетенцію.

***Ключові слова:** риторика, комунікативна компетенція, фахова компетентність, комунікативна професіограма фахівця, професійні компетенції.*

Актуальність проблеми. У сучасному світі, який увійшов у третє тисячоліття, незмінною складовою будь-якої діяльності залишається комунікативна компетенція, важлива у професійній характеристиці майбутнього фахівця.

При сучасних інтеграційних процесах, при тотальній комп'ютеризації, поширенні мереж Інтернету, мобільного зв'язку, при зростаючих темпах науково-технічного та соціального прогресу набуває нової суті живе слово. «Заговори, щоб я тебе побачив», – ця Сократова мудрість пережила віки. У мовленні кожної людини розкривається її особистість: широта світогляду, глибина думки, інтелекту, фахова компетентність. Тому є дуже важливим, щоб сучасні інноваційні технології ні в якому разі не замінили живе слово, радість спілкування, духовне творче зростання особистості, професійне формування, вдосконалення майбутнього фахівця.

«Риторика» як навчальний предмет необхідна у всіх сферах людської діяльності, вона є наукою і мистецтвом «переконуючої комунікації, що становить фундамент професіоналізму вчителя, політика, юриста, менеджера та багатьох інших гуманітарних кадрів нової України» [4, с. 3]. Професійне володіння ораторською майстерністю стає в сучасному світі невід'ємним елементом підготовки фахівців у будь-якій професійній царині: дипломатії, юриспруденції, педагогіці, медицині, торгівлі, мистецтвознавстві, психології, для роботи в соціальній сфері [1, с.238].

Стан розробки проблеми в науковій літературі. Сучасні педагоги, представники академічного красномовства Г. Сагач, Л. Мацько, О. Мацько, С. Абрамович, В. Вандишев, В. Молдован та інші автори підручників та навчальних посібників з мистецтва красномовства відзначають важливість введення курсу «Риторика» у вищу освіту. Особливої актуальності набуває дана навчальна дисципліна при підготовці фахівців для системи освіти, для педагогічної роботи. Важко перебільшити тут роль педагога,

оскільки праця з підростаючим поколінням спрямована на формування та виховання особистості майбутнього, а тому – долі та історії країни.

Метою статті є дослідження взаємозв'язків курсу «Риторика» з навчальними дисциплінами освітньо-професійної програми при формуванні фахової компетентності, що включає в себе комунікативну компетенцію, в контексті підготовки педагогів.

Виклад основного матеріалу. Формування фахових компетенцій майбутнього педагога – це процес, який реалізується на основі опанування освітньо-професійної програми (ОПП) за структурно-логічною схемою. В ОПП підготовки бакалавра (галузь знань 0101 Педагогічна освіта) навчальна дисципліна «Риторика» належить до нормативних дисциплін циклу професійної підготовки і формує професійні компетенції педагога.

Традиційно риторика сприймають як науку про красномовство, однак у системі педагогічної освіти вона виконує значно складніші і відповідальніші завдання:

- навчити педагогів ораторському мистецтву на основі засвоєння теоретичних основ красномовства, оволодіння практичними вміннями й навичками побудови (створення) текстів та риторичного їх аналізу;

- засвоїти знання з історії красномовства, ознайомити із зразками промов риторів, пізнаючи творчу майстерню промовців минулого і сучасності, розкриваючи для себе їх педагогічну майстерність і вміння володіти аудиторією слухачів;

- виробити у майбутніх педагогів комунікативну компетенцію, тобто вміння комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення висловлювань (тексту) з дотриманням мовленнєвого етикету та виступати публічно;

- формувати духовний світ педагога шляхом засвоєння класичної та національної риторичної спадщини давнього і сучасного світу шляхом прилучення через мову до культурних надбань рідного народу і людства;

- формувати риторичну культуру особистості педагога, який володіє мистецтвом переконуючого мовлення і може навчити цьому мистецтву своїх учнів, студентів;

- навчити розвивати потребу у постійному духовному збагаченні та прагнення до професійного вдосконалення.

«Риторика» викладається майбутнім педагогам з метою сформувати національно свідому, інтелектуальну, творчу духовну особистість інтелігентної людини, яка досконало знає і володіє всіма видами та жанрами красномовства, комунікативно виправдано користується засобами рідної мови у конкретній ситуації спілкування, пропагує загальнолюдські ідеали та моральні цінності, прагне до самоосвіти, самовдосконалення, професійного зросту.

В освітньо-професійній програмі для педагогічних кадрів «Риторика» повинна займати чільне місце за важливістю та актуальністю курсу, за кількістю міжпредметних зв'язків, однак час, відведений на вивчення дисципліни, становить всього 54 години (1,5 кредита).

«Риторика», на відміну від більшості дисциплін, в освітній системі підготовки майбутніх педагогів контактує з кожною з навчальних дисциплін опосередковано, через посередню ланку – «слово» (написане і виголошене), що зумовлено її своєрідністю та універсальністю: 1) риторика є технологією, каркасом для будь-якого змісту тексту: економічного, математичного, філологічного, юридичного... (незалежно від стилів, жанрів (видів); 2) без володіння мистецтвом слова, фаховим, професійним мовленням педагог не зможе розраховувати на ефективний процес навчання та виховання.

Безпосередній контакт «Риторики» відбувається в процесі інтеграції, об'єднання змістових компонентів або при утворенні взаємозв'язків з такими навчальними дисциплінами, як: «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Філософія», «Історія української культури», «Історія України», «Психологія», «Етика та естетика», «Логіка», «Релігієзнавство», «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності» та ін. При

аналізі інтеграційних зв'язків зупинимось лише на декількох з названих дисциплін, акцентувавши увагу на формуванні окремих компетенцій.

У програмі з навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2009 року № 1150, та в підручнику «Українська мова за професійним спрямуванням» С.Шевчук, І.Клименко відзначають, що в основі формування висококваліфікованого фахівця є набуття теоретичних знань про фахове спілкування, комунікативної компетенції, яка є складовою комунікативної професіограми фахівця. Професійний портрет фахівця репрезентується з таких характеристик (окремі з них):

- «уміння формувати мету і завдання професійного спілкування;
- аналізувати предмет спілкуванням, організовувати обговорення;
- уміти проводити бесіду, співбесіду, дискусію, діалог, дебати, перемовини тощо;
- уміти користуватися різними тактиками для реалізації вибраної стратегії;
- уміти доводити, обґрунтовувати, вмотивовувати, аргументувати, спростовувати, заперечувати, відхиляти, оцінювати;
- уміти трансформувати усну інформацію в письмову і навпаки;
- володіти технікою спілкування;
- уміти адекватно послуговуватися тропами та риторичними фігурами;
- уміти використовувати «слово» для коректування поведінки співбесідника» [5, с. 71].

Досконале оволодіння вищевикладеними характеристиками комунікативної професіограми фахівця неможливе без курсу «Риторика». Одним з напрямків дослідження риторики є вивчення комунікативного процесу, пов'язаного з мисленнево-мовленневою діяльністю, в основі якої лежить створення тексту і виголошення тексту як продукту, а також – мисленнево-мовленневий аспект (реакція аудиторії, співрозмовника). Для продуктивного професійного спілкування важливим є знання законів риторики: концептуального, моделювання аудиторії, стратегічного, тактичного, мовленневого, ефективної комунікації, системно-аналітичного.

Для використання у професійній сфері компетенції «уміти доводити, обґрунтовувати, вмотивовувати, аргументувати, спростовувати, заперечувати, відхиляти, оцінювати» потрібні знання з розділу риторики «Диспозиція», у якому викладені моделі повідомлення, методи викладу (індуктивний, дедуктивний, аналогічний, стадійний, концентричний) та аргументація як логічна операція із використанням законів логіки: тотожності, суперечності, виключення третього, достатньої підстави. Компетенції: «уміння формувати мету і завдання професійного спілкування»; «володіти технікою спілкування»; «уміти трансформувати усну інформацію в письмову і навпаки» – вивчаються у розділах класичної риторики: інвенції, диспозиції, елокуції, меморії, акції; компетенція про фігуральність мови (тропи та риторичні фігури) – у елоквенції (підрозділ елокуції), він є «серцевиною» красномовства.

Риторика безпосередньо взаємодіє з філософією, логікою при формуванні узагальнених компетенцій, пізнавальних та творчих, оскільки філософія вивчає загальні діалектичні закони розвитку, логіка – загальні закони мислення, а риторика є наукою про закони мисленнево-мовленневої переконуючої діяльності, а також вивчає та описує всі закони, формуючи цілісність світогляду, системність мислення і мовлення.

Навчальні дисципліни: «Психологія», «Етика та естетика» спільно з «Риторикою» формують такі узагальнені компетенції: творчі (здатність творчо застосовувати отримані знання для вирішення завдань, проблем); пізнавальні (здатність оцінити вивчений матеріал і використовувати отримані знання для вирішення практичних завдань, здатність самостійно набувати знання з різних інформаційних джерел); соціально-психологічні:

- здатність дотримуватись норм поведінки. В риторичі діє «золоте» правило: «Не зашкодь іншому». Платон відзначав: «Риторика – найбільше добро для людей»

[2, с. 17] і якщо хто вирішив оволодіти красномовством по-справжньому, він повинен бути людиною справедливою;

– здатність розуміти цілісність і взаємозалежність світу і знаходити своє місце в ньому, самостійно вибирати шляхи і засоби для своєї мети. Риторика сприяє вихованню морально досконалої і гармонійно розвиненої людини. «Батько риторики... Цицерон писав: «Краща у світі мета – стати хорошою людиною» [4, с.4], а для педагогів це повинно стати постулатом у житті.

Підвищує та оптимізує процес підготовки фахівців змістова інтеграція навчальних дисциплін: «Риторика», «Історії української культури», «Історії України». Красномовство в історичному процесі – це формування нашої духовності, культури, національної свідомості, це і є історія українського слова: слова писемного, усного, а в риторичі ще й – живого.

Професійна компетентність педагога виявляється через оволодіння комунікативною компетенцією, головним інструментом педагогічної діяльності «словом», та має вирішальне значення для досягнення успіху у відповідальній, соціально значущій справі навчання та виховання людини майбутнього.

Враховуючи важливість курсу риторики для професійного формування та зростання фахівців педагогічної сфери, на опанування навчальної дисципліни в ОПП відведена недостатня кількість годин. Підвищення якості освіти неможливе без повернення до давнього тріумфу, до базових класичних наук, у складі яких є риторика як «княгиня мистецтв», «цариця душ» [4, с. 3; 3, с. 6].

«Риторика» – це наука людинознавча, людинотворча, яка є об'єктивною необхідністю у всіх сферах життя, бо як написано в Книзі книг: «Спочатку було Слово...».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, «Риторика» як навчальна дисципліна відіграє значну роль в контексті підготовки фахової компетентності педагога. Проаналізовані міждисциплінарні зв'язки вказують на новий підхід у формуванні професіограми фахівця, яка повинна базуватися не тільки на триаді «знання-уміння-навички», а на формуванні компетенцій, тобто здатності випускників діяти в реальних професійних і життєвих ситуаціях з відповідальністю. Подальші дослідження повинні вивчати застосування компетентнісного підходу при підготовці педагогів, що сприятиме їх конкурентоспроможності, мобільності в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Вандишев В.М. Риторика: екскурс в історію вчень і понять: Навч. посіб. / В.М. Вандишев. – К.: Кондор, 2003. – 264 с.
2. Мацько Л.І. Риторика: Навч. посіб. / Л.І. Мацько, О.М. Мацько – К.: Вища шк., 2003. – 311 с.
3. Молдован В.В. Судова риторика: теорія і практика: навч. посіб. / В.В. Молдован. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 496 с.
4. Сагач Г.М. Золотослів: Навч. посіб. / Г. Сагач. – К.: Райдуга, 1993. – 378 с.
5. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. / С.В. Шевчук, І.В. Клименко. – 2-ге вид., виправ. і доповнен. – К.: Алерта, 2011. – 696 с.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2012.

Грицаенко Л.

Київський національний університет технологій и дизайну, Україна

ДИСЦИПЛІНА «РИТОРИКА» В КОНТЕКСТЕ ПІДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГІВ

В статті отмечена актуальність курсу «Риторика» при підготовці високопрофесійних спеціалістів в будь-якій сфері діяльності, и в частности, в області педагогічного образования. Проведено дослідження взаємозв'язків «Риторики» с учебними дисциплінами при формуванні професійної компетентності педагога, включаючої в себе комунікативну компетенцію.

Ключевые слова: риторика, комунікативная компетенция, професійна компетентність, комунікативная професіограма спеціаліста, професійні компетенції.

Gricaenko L.

Kiev National University of Technology and Design, Ukraine

DISCIPLINE «RHETORIC» IN THE CONTEXT OF PREPARING FUTURE TEACHERS

The article highlighted the relevance of the course «Rhetoric» in the preparation of highly qualified specialists in any field of activity, particularly in the field of teacher education. A study of relationship «Rhetoric» of the educational disciplines in the formation of professional competence of teachers, including communicative competence.

Keywords: *rhetoric, communicative competence, professional competence, communicative profesiohrama specialist professional competence.*